

locum munitum, & fortis armatis territando ministri pellentia, & dum capitul contendo se eripere, etiam pellendo ministros. Sic nonnulli docti junioriores, qui dicunt non posse, quando est nocens, sic refutare.

D U B I U M XVIII.

An damnatis ad tritemes licet fugere.

Videtur non posse, quia uniusquisque tenetur iustitia sententia patere, & haec est sententia iusta; ergo. Item quia damnatus ad carcera non potest fugere, ut supra dixi: ergo nec damnatus ad tritemes, quia haec sunt velut carcer quidam. His rationibus datus tenuit hanc sententiam quidam doctus Magister: dixi tamen, quod licet oppositum consuli non possit: at cum, qui vel iam fuit, vel animo constitutus fugitum, credens bona fide id sibi licere, posse absolvit: & quod nequeat fugere, videtur impunere. Navar. lib. 3. de ref. c. 1. in nova editione, in 3. p. 4. nu. 185, initio, juncto nu. 188, in solituadine ad 2. Idem tenet Navar. c. 4. de regul. nu. 6. coroll. 2. Vasq. 1. 2. qu. 69. articul. 5. disp. 174. c. 1. nu. 7. limitat nu. 10. ut non tenetur redire, si jam abiectus extra Regnum Principis ferentis sententiam. Quod nequit fugere, tenet Sayris lib. casuum tu. 2. lib. 12. c. 18. nu. 8. Valent. 2. 2. disp. 5. qu. 13. punct. 4. col. 6. ad 4.

Contra tamen sententia, quod scilicet possit fugere, videtur ex eo probari, quod cum in tritembus manere sit res durissima, & praemacorporalis valde gravis, non videtur quis damnari, ut ibi maneat, sed ut patienter ferat penitenti sibi illatam, sicut dum quis damnatus est ad verbera, vel mortem: ergo sicut non obstante sententia potest hic licet fugere, ita & ille. Pro hac sententia facit Sotus 1. 5. de iust. qu. 6. art. 4. in solituadine ad 2. vers. superref. ubi dicit damnatum ad carcera peccare si fugiat, nisi immineat periculum mortis, vel corporale supplicii; sed damnatus ad tritemes patitur corporale supplicium: ergo. Hanc sententiam tenet Lop. 2. p. infir. c. 3. fol. 25. Salen. 2. 2. qu. 69. art. 4. centru. 3. conclus. 4. Petrus de Ledesma 2. 10. summa. 2. 2. 24. fol. 78. 1. colum. 2. Banves sod. articul. 4. conclus. 5. Leon. Loffius de iust. 1. 2. c. 31. dub. 5. n. 39. Corduba summa. qu. 195. dub. 1. adit etiam adjuvare, & multi junioriores docti, qui junioris dicunt fucus esse in Religiosis: atque haec sententia prior est, & amplectenda.

D U B I U M XIX.

An damnati ad exilium, qui bona anni parte latent intra locum a quo exilarunt, peccant mortaliter.

Ratio dubitandi, quia de damnato ad carcera & ad exilium ferre omnes tenent (ut supra dixi) teneri parere sententia. Respondetur tamen attenuandam esse gravitatem delicti, & ob quod exalavit, & pecunia imposita, si exilium non adimplatur: si enim hac gravia sunt, peccabit mortaliter, & bona anni parte latet intra muros, a quibus exalavit; secus si per parvum temporis spatium. Excubatur etiam a mortali, si si latet gravi coactio necessitate, ut quia se, vel suam familiam alter sustentare nequit: tunc enim ius natura concedit illi facultatem. Similiter non peccabit mortaliter, quando delictum effe leve, & poena imposita, si non impletetur, effe levis. Ratio horum omnium, quia sententia illa tantum vim precepti humani rigorosus habet: ut hoc autem obligetur ad mortale, hec omnia attenduntur. Sic nonnulli recentiores Magistri.

C A P U T V.

De Testibus.

S U M M A R I U M .

Dub. 1. quibus casibus tenetur homo ad testimonium ferendum.
2. An eminens dictis sit peccatum mortale non se offerre ad testificandum.
3. An possit quis se abscondere, vel fingere inhabilitatem, vel imbecillitatem, ut sit excusat a testimonio ferendo? & an sis se absconde vel finges tenetur refutare.
4. An quod dicitur de indicis, quod debent esse probata ad hoc ut teſtis tenetur facti veritatem, item sit dicendum de infamia, quod scilicet debet esse probata ad hoc, ut teſtis veritatem facti tenetur, sive per accusationem, sive per inquisitionem procedatur, vel satis sit esse infamiam, licet non probata.
5. An quod dictum est, teſtis non tenetur ad revelandam crimina nisi sit infamia, vel indicia probata in iudicio, vel teſtis similipli probans depositur in iudicio, sit etiam verum in criminibus exceptis, ut in gravissimi, ut in morte Princeps.

pis, & in his que sunt contra bona commune, & quodammodo non pendit in futurum.
6. An Religiosi, & sacerdotes tenentur ferre testimonium.
7. An teſtis vacantes ab aliquo, ut testimonium reddat, tenetur etiam manifestare, quia pro natura iuris faciunt.
8. An teſtis interrogatus de delicto alterius, quod si explicet, manifestatur turpitudi ipsius teſtis occulta, & quia sua complexe in eodem delicto, tenetur illud manifestare.
9. An ad iudicium sufficiat duorum, vel trium testimonium.
10. An aliquando unus teſtis sufficiat ad probationem.
11. An aliquando casibus non sufficiant duo teſtis.
12. An teſtis singularis in aliquibus casibus sit satis, ut faciant probationem.
13. An si teſtis discordat secum, vel cum aliis, sit validum eorum testimonium.
14. Qui sunt legitimi teſtes, & quas conditiones habere debent.
15. An esse faciem criminis sit circumstantia, ob quam teſtis sit illegitimus.
16. An teſtis inhabiles valeant aliquant in iudicio.
17. An quando per se sunt privilegiatae, valeant eorum testimonium.
18. An aliquis in causa propria, vel sibi, & alteri communis posset esse teſtis?
19. Quae felonias necessarii regnatur in recipiendo testimonio.
20. An pars adversa possit ad sui defensionem detegere occultum delictum.
21. Ad quid tenetur teſtis qui falsum depositit.

D U B I U M I.

In quibus casibus teneatur homo ad testimonium ferendum.

Dou Thomas 2. 2. q. 70. art. 1. ubi de hac re agit, quia que conclusiones statuit.

Prima est: Ubi teſtis interrogatur auctoritate judicis, & secundum ordinem juris, scilicet de quibus praecellit infamia, tunc tenetur testimonium ferre. Ratio, quia praeciput est iustum: Ergo subditus tenetur obire.

Secunda conclusio. Quando iudex exigit testimonium, non secundum ordinem juris, scilicet de his, de quibus infamia non praecellit, non tenetur etiam ferre testimonium, quia praeciput est iustum.

Tertia conclusio. Quando iudex non exigit testimonium a iudicio, si testimonium sit necessarium ad liberandum proximum ab iniusta lesione, tenetur homo ad testificandum le offerre, etiam a nullo respiratur. Ratio, quia ex lege charitatis tenetur quilibet proximum ab iniusto damno liberare.

Quarta conclusio. Quando iudex non requirit, nec est necessarium ad liberandum proximum ab iniusto domino, sed ad alium condamnationem, tunc non tenetur quis teſtificari, & licet ex hoc periculum immineat accusatori, sibi imputet, qui delictum inquinavit, quod probare non poterat.

Ultima conclusio. In solut. ad 2. Si ea, quae quis fecit, novit sub ligilo secreti, non tenetur etiam ad praeceptum superioris teſtificari de his, nisi in damnum commune, vel alium privati essent.

2. Difficultas tamen est, an ultra casus ex D. Thom. relatos detur alius, in quo quis tenetur ad testificandum. Ratio dubitandi, quia D. Thom. ait, quod quamvis accusator deficiat in probatione, & ob id immineat ipsi periculum poena, vel infamia, teſtis non requisitus a iudice non tenetur se offere: quod videtur esse falsum, quia potest esse casus, in quo accusator ex obligatione accusavit: ergo tunc similiter teſtis tenetur teſtificari.

3. Dico tamen primum. Certum est, quod solum tenetur teſtis se offere ad testificandum, non requisitus in casibus de D. Thom. signatis, scilicet quando testimonium est necessarium ad liberandum aliquem a domino, quod iniuste patitur, & damnum pendet in futurum, & non potest alia via sufficiens remedium, & opportunum adhiberi. Ita D. Thom. & Cajet. 2. 2. qu. 70. art. 1. Alcoz in summa. 2. 2. p. 11. c. 19. q. 7. Sotus 1. 5. de iust. qu. 7. art. 1. in principio, & l. 2. de ferreto, memb. 2. quies. 7. dub. 3. vers. sed de teſtibus. Armil. verbo teſtis, num. 10. Nav. c. 24. num. 31. & cap. inter verba, coroll. 63. num. 702. & quidam docti recentiores Magistri.

4. Dico secundum. Quando accusator ex obligatione juris aliquem accusavit, tunc verum est teſtis tenetur se offere ad testificandum, si videat illum deficere in probatione. Sed casus iste non est distinctus a supradictis, quia tantum accusatio est in praecepto, quantum sit ad obviandum malo in futurum pendent, ut supra dictum est. Unde littera D. Thom. intelligitur de accusatore, qui se sponte obtulit ad accusandum, ut facient homines in causa propria ad punitionem delinquiscentis. Et licet sit periculum poena accusatori, quia

Lib. VI. Cap. V. Dub. II. III. Ec.

tamen se sponte obtulit, non tenetur teſtis cum liberare, praetertim cum periculo delinquiscentis. Ita Nav. dict. coroll. 63. num. 712. Alcoz in iusta. Cajet. 2. 2. qu. 70. art. 1. Sotus de iust. 4. art. 1. ver. præterea ex quarta, & dict. memb. 2. qu. 7. immediata ante quartam conclusionem, & predidi Magistri.

D U B I U M II.

An omnibus casibus dictis sit peccatum mortale non se offerre ad testificandum.

1. Ratio dubitandi, quia offerre se ad testificandum est opus charitatis, & ad talia opera non tenetur quis sub peccato mortali in quibus necessitate. Duplex est sententia.

Prima, quod tunc tantum tenetur teſtis sub peccato mortali se offerre, quando proximus est in ex tremis testimonii necessitate, quia alia vitam est misericors, vel ea, sine quibus vita, vel fluor vita peribit: in alia vero, licet magna sit, non tenetur sub peccato mortali. Unde infest in casibus civilibus raro contingere aliquem sub peccato mortali tenetur ad offendendum, si qua comuniter excludatur ob detectum extremas necessitatis ait.

2. Secunda sententia est, quod licet proximus non sit in extrema necessitate, dummodo sit in periculo patienti iniuste aliquod grave, & notabile damnum, tunc teſtis, qui potest illum liberare testificando sine damno suo, vel alterius, tenetur sub peccato mortali id facere. Ratio, quia est magnum discrimen inter hoc, quod est dare aliquod de re suo homini indigent, & liberare illum a domino imminenter nam dare sit cum iudice ipsius dantis, & necessitas recipiens non dicunt maxima, nisi maximè indigent: at quando liberatur, potest fieri sine dantis iactura, & quamvis alter sit dives, & non egeat, dicunt vere pati maximum necessitatem, quando est in periculo pericendi rem maximam. Quare hinc sequitur, quod sicut gravissime indigent tenemur de superfluo grave damnum, tenemur, si possumus, ab eo damno liberare. Et hanc sententia est tenenda. Ita Sotus lib. 5. de iust. quies. 7. articul. 5. vers. 1. p. 11. & 7. 2. & 7. 3. & 7. 4. & 7. 5. & 7. 6. & 7. 7. & 7. 8. & 7. 9. & 7. 10. & 7. 11. & 7. 12. & 7. 13. & 7. 14. & 7. 15. & 7. 16. & 7. 17. & 7. 18. & 7. 19. & 7. 20. & 7. 21. & 7. 22. & 7. 23. & 7. 24. & 7. 25. & 7. 26. & 7. 27. & 7. 28. & 7. 29. & 7. 30. & 7. 31. & 7. 32. & 7. 33. & 7. 34. & 7. 35. & 7. 36. & 7. 37. & 7. 38. & 7. 39. & 7. 40. & 7. 41. & 7. 42. & 7. 43. & 7. 44. & 7. 45. & 7. 46. & 7. 47. & 7. 48. & 7. 49. & 7. 50. & 7. 51. & 7. 52. & 7. 53. & 7. 54. & 7. 55. & 7. 56. & 7. 57. & 7. 58. & 7. 59. & 7. 60. & 7. 61. & 7. 62. & 7. 63. & 7. 64. & 7. 65. & 7. 66. & 7. 67. & 7. 68. & 7. 69. & 7. 70. & 7. 71. & 7. 72. & 7. 73. & 7. 74. & 7. 75. & 7. 76. & 7. 77. & 7. 78. & 7. 79. & 7. 80. & 7. 81. & 7. 82. & 7. 83. & 7. 84. & 7. 85. & 7. 86. & 7. 87. & 7. 88. & 7. 89. & 7. 90. & 7. 91. & 7. 92. & 7. 93. & 7. 94. & 7. 95. & 7. 96. & 7. 97. & 7. 98. & 7. 99. & 7. 100. & 7. 101. & 7. 102. & 7. 103. & 7. 104. & 7. 105. & 7. 106. & 7. 107. & 7. 108. & 7. 109. & 7. 110. & 7. 111. & 7. 112. & 7. 113. & 7. 114. & 7. 115. & 7. 116. & 7. 117. & 7. 118. & 7. 119. & 7. 120. & 7. 121. & 7. 122. & 7. 123. & 7. 124. & 7. 125. & 7. 126. & 7. 127. & 7. 128. & 7. 129. & 7. 130. & 7. 131. & 7. 132. & 7. 133. & 7. 134. & 7. 135. & 7. 136. & 7. 137. & 7. 138. & 7. 139. & 7. 140. & 7. 141. & 7. 142. & 7. 143. & 7. 144. & 7. 145. & 7. 146. & 7. 147. & 7. 148. & 7. 149. & 7. 150. & 7. 151. & 7. 152. & 7. 153. & 7. 154. & 7. 155. & 7. 156. & 7. 157. & 7. 158. & 7. 159. & 7. 160. & 7. 161. & 7. 162. & 7. 163. & 7. 164. & 7. 165. & 7. 166. & 7. 167. & 7. 168. & 7. 169. & 7. 170. & 7. 171. & 7. 172. & 7. 173. & 7. 174. & 7. 175. & 7. 176. & 7. 177. & 7. 178. & 7. 179. & 7. 180. & 7. 181. & 7. 182. & 7. 183. & 7. 184. & 7. 185. & 7. 186. & 7. 187. & 7. 188. & 7. 189. & 7. 190. & 7. 191. & 7. 192. & 7. 193. & 7. 194. & 7. 195. & 7. 196. & 7. 197. & 7. 198. & 7. 199. & 7. 200. & 7. 201. & 7. 202. & 7. 203. & 7. 204. & 7. 205. & 7. 206. & 7. 207. & 7. 208. & 7. 209. & 7. 210. & 7. 211. & 7. 212. & 7. 213. & 7. 214. & 7. 215. & 7. 216. & 7. 217. & 7. 218. & 7. 219. & 7. 220. & 7. 221. & 7. 222. & 7. 223. & 7. 224. & 7. 225. & 7. 226. & 7. 227. & 7. 228. & 7. 229. & 7. 230. & 7. 231. & 7. 232. & 7. 233. & 7. 234. & 7. 235. & 7. 236. & 7. 237. & 7. 238. & 7. 239. & 7. 240. & 7. 241. & 7. 242. & 7. 243. & 7. 244. & 7. 245. & 7. 246. & 7. 247. & 7. 248. & 7. 249. & 7. 250. & 7. 251. & 7. 252. & 7. 253. & 7. 254. & 7. 255. & 7. 256. & 7. 257. & 7. 258. & 7. 259. & 7. 260. & 7. 261. & 7. 262. & 7. 263. & 7. 264. & 7. 265. & 7. 266. & 7. 267. & 7. 268. & 7. 269. & 7. 270. & 7. 271. & 7. 272. & 7. 273. & 7. 274. & 7. 275. & 7. 276. & 7. 277. & 7. 278. & 7. 279. & 7. 280. & 7. 281. & 7. 282. & 7. 283. & 7. 284. & 7. 285. & 7. 286. & 7. 287. & 7. 288. & 7. 289. & 7. 290. & 7. 291. & 7. 292. & 7. 293. & 7. 294. & 7. 295. & 7. 296. & 7. 297. & 7. 298. & 7. 299. & 7. 300. & 7. 301. & 7. 302. & 7. 303. & 7. 304. & 7. 305. & 7. 306. & 7. 307. & 7. 308. & 7. 309. & 7. 310. & 7. 311. & 7. 312. & 7. 313. & 7. 314. & 7. 315. & 7. 316. & 7. 317. & 7. 318. & 7. 319. & 7. 320. & 7. 321. & 7. 322. & 7. 323. & 7. 324. & 7. 325. & 7. 326. & 7. 327. & 7. 328. & 7. 329. & 7. 330. & 7. 331. & 7. 332. & 7. 333. & 7. 334. & 7. 335. & 7. 336. & 7. 337. & 7. 338. & 7. 339. & 7. 340. & 7. 341. & 7. 342. & 7. 343. & 7. 344. & 7. 345. & 7. 346. & 7. 347. & 7. 348. & 7. 349. & 7. 350. & 7. 351. & 7. 352. & 7. 353. & 7. 354. & 7. 355. & 7. 356. & 7. 357. & 7. 358. & 7. 359. & 7. 360. & 7. 361. & 7. 362. & 7. 363. & 7. 364. & 7. 365. & 7. 366. & 7. 367. & 7. 368. & 7. 369. & 7. 370. & 7. 371. & 7. 372. & 7. 373. & 7. 374. & 7. 375. & 7. 376. & 7. 377. & 7. 378. & 7. 379. & 7. 380. & 7. 381. & 7. 382. & 7. 383. & 7. 384. & 7. 385. & 7. 386. & 7. 387. & 7. 388. & 7. 389. & 7. 390. & 7. 391. & 7. 392. & 7. 393. & 7. 394. & 7. 395. & 7. 396. & 7. 397. & 7. 398. & 7. 399. & 7. 400. & 7. 401. & 7. 402. & 7. 403. & 7. 404. & 7. 405. & 7. 406. & 7. 407. & 7. 408. & 7. 409. & 7. 410. & 7. 411. & 7. 412. & 7. 413. & 7. 414. & 7. 415. & 7. 416. & 7. 417. & 7. 418. & 7. 419. & 7. 420. & 7. 421. & 7. 422. & 7. 423. & 7. 424. & 7. 425. & 7. 426. & 7. 427. & 7. 428. & 7. 429. & 7. 430. & 7. 431. & 7. 432. & 7. 433. & 7. 434. & 7. 435. & 7. 436. & 7. 437. & 7. 438. & 7. 439. & 7. 440. & 7. 441. & 7. 442. & 7. 443. & 7. 444. & 7. 445. & 7. 446. & 7. 447. & 7. 448. & 7. 449. & 7. 450. & 7. 451. & 7. 452. & 7. 453. & 7. 454. & 7. 455. & 7. 456. & 7. 457. & 7. 458. & 7. 459. & 7. 460. & 7. 461. & 7. 462. & 7. 463. & 7. 464. & 7. 465. & 7. 466. & 7. 467. & 7. 468. & 7. 469. & 7. 470. & 7. 471. & 7. 472. & 7. 473. & 7. 474. & 7. 4

tur respondere, sed quando infamia praesertit, teneri tem-
stem respondere judicii, sive per viam accusationis, sive per
viam inquisitionis procedenti, licet infamia probata non
sit, modo constet testis infamia. Patet ex dictis, & ita do-
cuerunt plures docti juniorum Magistri.

D U B I U M V.

*An quod dictum est, testes non teneri ad re-
velandum criminis, nisi sit infamia, vel
indicia probata in iudicio, vel testis semi-
plene probatus depositur in iudicio, sit etiam
verum in criminibus exceptis, ut in gravissi-
mis, ut in morte Principis, & alii, que
sunt contra bonum commune, quando dam-
num non pendet in futurum.*

Ex una parte videtur, quod in his non sit re-
cepta, ut ad procedendum contra ipsius non requiretur
tanta solemnitas, quanta requiritur ad procedendum
contra alia, quae sunt in damnum tertii, quod omnes
Doctores sententur, sicut supra ab. 3. de inquisitione di-
cium est, sed dicimus, quod quando proceditur ad pu-
nitionem meritis, quae non pendent in futurum, sunt
secessariae indicia, &c. & tunc tandem sunt revelanda,
nisi plus illi tribueretur, quam omnibus aliis, quae sunt
in praedictum tertii. Item sequeretur illa criminis non
posse a iudice puniri, nisi quando sunt notoria, vel pub-
lica, quia si quis solus, vel cum alio videt hominem occi-
dientem Regem, & fugientem cum ene nudo, sanguine
asperso, si non tenetur dicere lo vidisse occidentem, quia
est secretum factum: ergo nec quod vident fugientem,
quia est secretum indicium, & eadem est ratio de uno, & de altero; & sic crimen laesae majestatis puniri non
posset, nisi publicum, vel notorium sit, quod videtur ab-
surdum. Hanc partem videntur affirmare plurimi auctores.
*Sotus memb. secundo q. 6. vesp. ad excipiantur, ubi dicit in
his delictis posse reum inquire de occisus complicibus, &
gat. 7. vesp. hac autem, posquam dixit require infamiam,
vel indicia probata, ut testes teneantur respondere, addit-
aliud esse in criminibus in damnum commune vergentibus,
in his enim (inique) non tanta solemnitas require-
tur, & Nav. cap. 18. num. 57. cap. inter verba, corol. 66.
num. 83. ait, quod tunc male agit iudex, quando interro-
get ad delictis emendantis, de quibus non habet infamiam,
vel indicia, nec sunt de exceptis in iure, ubi videtur le-
gitime in exceptis non requiri infamiam, nec indicia: &
explicat ibi, num. 83. hoc esse verum, tam ad hoc, quod
iudex interroget, quam ad hoc, quod testes teneantur re-
velare, & corol. 62. num. 88. loquens de criminibus laesae
majestatis, de quo juri statutum extravaganti ad reprimandam, ut
procedatur contra occulitos reos, explicat Navar. hoc in-
tellegi, quanm crimen non pendent in futurum, & Anton.
Gom. ibi.*

2. Pro altera parte, scilicet idem esse dicendum de istis,
& de aliis delictis, quando illa in futurum non pendent,
faciunt aliqua.

Primo, quia ius naturale, & evangelicum praecepit, ut
in criminibus secretis notis uni, duobus, vel tribus, fiat
correcht secreta ante iuridicam denunciationem, quod se-
cundum omnes (ut sup. vidimus) in criminibus etiam contra
commune bonum intelligitur, quando est certa ipsa
emenda: ergo quando hanc est ipsa, & tantum punitionis
gratia inquiriuntur, non sunt manifestanda.

Secundo, criminis, quae non sunt jam aliqui modo ma-
nifestata per infamiam, vel indicia probata, & non per
tempore ad forum exterius, quod punitionem publicam a
ergo non sunt illa revelanda. Et confirmatus, quia non
dicuntur esse contra aliquae indicia, nisi quando sunt fuit
publica, vel probata nec semiprobata, nisi quan-
do jam testis depositus in iudicio: nam si duo, vel tres
viderunt delictum, & indicia eius, & nil detexerunt, &
sed spud eos latet, non potest illa esse contra delinquen-
tem indicia, vel semiprobata: ergo etiam
in istis delictis exceptis debent illa indicia probata, ad hoc
quod iudex possit compellere ad revealandum. Hanc doctrinam
videntur omnes communiter affirmare. D. Thom. 2. 2.
q. 33. articul. 7. de omnibus delictis etiam contra bonum
commune asserit, quod si emenda sunt, non sunt iudicii
principienti revelanda, nisi per indicia sunt manifesta, &
p. 1. ait praeceptum correchtum
habere locum secundum omnes, etiam peccatum sit
probabile, quia duo, vel tres id viderunt, & quod uni-
versaliter intelligatur de omnibus delictis, & Cajetan. opus.

D U B I U M VI.

*An religiosi, & sacerdotes teneantur ferre tes-
timoniū.*

Si conclusio. Quando testimonium est necessarium
ad liberandum aliquem a domino iniuste illato,
five damnum sit commune, five privatum, & reo non fe-
quit pono sanguinis, tunc tenetur illi ferre testimonium.
Ratio, quia hoc est de iure naturali, quod omnes obligati:
patet ex c. quatuor, 24. qu. 2. Ita Raynerius, quem
referit, ac sequitur Syl. verb. testis, qu. 8. dicto 1. D. Anton.
Gom. ibi.

2. Pro altera parte, scilicet idem esse dicendum de istis,
& de aliis delictis, quando illa in futurum non pendent,
faciunt aliqua.

Primo, quia ius naturale, & evangelicum praecepit, ut
in criminibus secretis notis uni, duobus, vel tribus, fiat
correcht secreta ante iuridicam denunciationem, quod se-
cundum omnes (ut sup. vidimus) in criminibus etiam contra
commune bonum intelligitur, quando est certa ipsa
emenda: ergo quando hanc est ipsa, & tantum punitionis
gratia inquiriuntur, non sunt manifestanda.

Secundo, criminis, quae non sunt jam aliqui modo ma-
nifestata per infamiam, vel indicia probata, & non per
tempore ad forum exterius, quod punitionem publicam a
ergo non sunt illa revelanda. Et confirmatus, quia non
dicuntur esse contra aliquae indicia, nisi quando sunt fuit
publica, vel probata nec semiprobata, nisi quan-
do jam testis depositus in iudicio: nam si duo, vel tres
viderunt delictum, & indicia eius, & nil detexerunt, &
sed spud eos latet, non potest illa esse contra delinquen-
tem indicia, vel semiprobata: ergo etiam

in istis delictis exceptis debent illa indicia probata, ad hoc

quod iudex possit compellere ad revealandum. Hanc doctrinam

videntur omnes communiter affirmare. D. Thom. 2. 2.
q. 33. articul. 7. de omnibus delictis etiam contra bonum

commune asserit, quod si emenda sunt, non sunt iudicii

principienti revelanda, nisi per indicia sunt manifesta, &

p. 1. ait praeceptum correchtum

habere locum secundum omnes, etiam peccatum sit

probabile, quia duo, vel tres id viderunt, & quod uni-

versaliter intelligatur de omnibus delictis, & Cajetan. opus.

D U

D U B I U M VIII.

*An testis interrogatus de delicto alterius, quod si
explicit, manifestatur turpitudi ipsius testis oc-
culata, v. g. quia fuit complexus in eodem delicto,
teneatur illud manifestare.*

Respondetur negativè. Ratio, quia damnum le-
quitatum testis excusat ipsum a testificando: at
hoc est grave damnum, scilicet, ut testis occulat
testimonium, defecibus. Item ad impedendum aliquod pec-
catum fine punitionis alterius. Item ad matrimonium ille-
gitimum impedendum ne fiat, & alia hujusmodi, c. pre-
terea 2. de sponsal. & iei glofia, & c. super eo, 2. de ref. & ali-
qui, quos refert, & sequitur Cœur. 4. decr. 2. p. c. 6. §. 10.
nu. 21. Nav. cap. sacerdotis, de penit. dist. 6. num. 27. Sylvet.
verb. testis, g. 5. & ratio est, quia sola fama sine alia pro-
batione ad hoc sufficeret: ergo & unus testis bonus: sed
adverte hoc intelligi, nisi sit probabilis conjectura in con-
trarium, qui certe sit impedimentum. Ita qui
dam juniores docti.

Seconda conclusio. Aliquando etiam in causis, quae
sunt in damnum, & punitionem aliquas, sufficit dictum
unius testis, scilicet si testis sit summum Pontificis, cuius
testimonium facit probationem, & etiam si Cardinalis,
in multis causis sufficit dictum unius de confutidine Cu-
rie. *Sylvi. ubi supra.*

Tertia conclusio. Prater has personas dictum unius
unius testis sufficit probationem in causis, quae sunt in dam-
num, & punitionem alterius: bene tamen facti presum-
ptionem, & indicium, & semiplenam probationem, c. in-
terveniens, & c. via, de testis, c. quoniam, de probat, c. te-
stis 4. g. 3. l. ubi numerus, ff. de testis, & juxta hanc conci-
usionem intelligunt dictum illud commune, dictum unius di-
ctus nullus.

Secunda conclusio. Aliquando non sufficit duorum, vel
trium testimoniorum, scilicet quando judicium condemnatio-
nis agitur contra aliquas personas in dignitate constitutas,
ut contra Praefatum Ecclesie Romane, requiratur ad con-
demnationem numerus 72. testimonii: contra Presbyterum
Cardinal. 64. ad hoc ut deponatur. Contra Diaconum Car-
dinalem, ut damnetur, requiratur numerus 27. testimonium
Contra subdiaconum, acolytum, exorcistam, lectorem, &
officiari, requiruntur ad condemnationem septem testes.
Ratio, quia in talibus officiis præsumunt esse hominem
tantæ fanditatis, qui plus sit credendum, quam multis te-
stibus. Hanc conclusionem ponit D. Thom. 2. 2. g. 70. art. 2.
ad 3. & habetur 2. qu. 5.

Ultima conclusio. Ad hoc quod dictum testimonium sit suffi-
cientis, requiratur quod in principibus sint contentes, &
concordes, & non singulares, vel diversi. Ratio, quia quan-
do in principibus circumstantia, vel personis non sunt
concordes, præsumunt vel quod falsum dicunt, vel quod
sunt singulares, id est, non de eodem facto, sed de diversis
loquuntur. Pro hujus intelligentia nota ex D. Thom. 2. 2. g.
70. art. 2. ad 2. ubi hanc conclusionem tenet, quod disfor-
dia testimonii est duplex: quedam circa principia, & sub-
stantialia, ut si quidam dicant delictum factum tali tempore,
scilicet manè, vel tali loco, ut domi; alter vero in
alti tempore, ut vespero, vel in agro, talis dis-
cordia arguit testes esse singulares, & unumquemque de
diverlo facto tellari, & informat testimonium, & à fortiori
si discordia est ejusdem testis cum seipso. Altera est in
circumstantia accidentialis, quae ad facti substantiam non
pertinet, ut si quidam dicat factum delictum tempore sub-
tilo, alter vero tempore sereno, vel dictum factum hor-
11. alter 12. Item quando unus dicit circumstantiam, quam
alter non negat, nec affirmit, & discordia circa has cir-
cumstantias non infirmat testimonium, quia circa talia mi-
mina facile homines ex inadvertentia, vel ex oblivione la-
buntur: immò talis discordia solet esse signum majoris fir-
mitatis, & veritatis, quia si in omnibus concordant, etiam
in minimis videntur ex condicione eundem fermone
profere, si autem testes auctor, & rei fuerint discrepantes,
si sunt numero, & dignitate æquales, iudex debet ju-
dicare in favorem rei, & non auctor. Ratio, quia melior
est conditio possidentis item, quia iudex proponens effe
debet ad abundevum, quam ad condemnandum. Ita D. Thom.
2. 2. qu. 90. art. 2. ad 3. & Syl. verb. testis, qu. 7. Sotus 1. 5.
gu. 7. art. 2.

Utrum autem testimonium aliquius sit absque ejus cul-
pa repellendum. Respondebitur aliquis repellit a testimonio
terrendo proper culpam, ut sunt infideles, infames. Ratio,
qua testimonium debet esse probabile: at culpa tollit pro-
babilitatem, præcipue aliquis culpæ, quæ hominis magnum
incontinentiam, & infirmatatem arguit. Aliqui etiam sine
culpa a testimonio terrendo repelluntur, ut sunt pueri, mu-
rieres, inimici, &c. Ratio, quia præter culpam sunt dete-
ctus, & conditions in hominibus, quæ arguunt eos posse
facilius corrupti metu, & cupiditate: item, quia cum aga-
tur de alterius danno, non facilè cuique credendum est.
Ita D. Thom. 2. 2. qu. 70. art. 3.

Secunda nota aliquis effe actus continuatatem non
habentes, sed brevi tempore transeuntes, v. g. homicidium,
contumelia: alios vero diu permanentes, ut concubinatus;
posselio rei injusta.

Prima conclusio. Quando actus, de quo testifical-
tur, habet continuatatem, vel quia per longum tempus
durat, vel quia consuetudo, vel delictum in genere suffi-
cit probari; tunc licet in aliquo fuit singulare, testimonium
corrumptum in platea, unus dicat vidisse illum manè,
alter vespero; si de possidente rem injuncte, unus dicat vi-
disse hominem habere rem illam mensē Januarii, alter
dicat mensē Februarii. &c. Ratio quia licet de diversis

D U B I U M X.

*An aliquando unus testis sufficiat ad probatio-
nem.*

Ste prima conclusio. Aliquando sufficit, scilicet
in negotiis, quae in aliquo damnum non sunt,
ut ad judicandum, an aliqua Ecclesia sit consecrata, ali-
quis baptizatus, confessus, &c. & parvuli, de conser. dist. 4.
c. testimonium, defecibus. Item ad impedendum aliquod pec-
catum fine punitionis alterius: ergo. Ita colligitur ex Cov. 1. præl. c. 18.
n. 7. in principio, ubi docet non posse interrogari testem, ne
tunc teneri ad respendum super his interrogatio-
ibus, per quas turpitudi ipsius testis detegitur, & in tenuent
multi docti juniorum Magistri.

D U B I U M XI.

*An ad indicium sufficiat duorum, vel trium tes-
timoniū.*

Supponendum est cum D. Thom. infra, non in omni-
bus eamdem certitudinem exigendam esse. Quo
posito, sit

Prima conclusio. Testimonium duorum testium cum ipso
admodum communiter sufficit ad judicium pronunciandum. Ra-
tio, quia communiter dictum trium non fallitur. Haec
conclusio habetur ex iure divino. Denter. 17. & 19. & ex iure
humano cap. quod vero, 2. qu. 5. & cap. c. in causa negatio, de
testis 4. g. 3. l. ubi numerus, ff. de testis, & juxta hanc conci-
usionem intelligunt dictum illud commune, dictum unius di-
ctus nullus.

Secunda conclusio. Aliquando non sufficit duorum, vel
trium testimoniorum, scilicet quando judicium condemnatio-
nis agitur contra aliquas personas in dignitate constitutas,
ut contra Praefatum Ecclesie Romane, requiratur ad con-
demnationem numerus 72. testimonii: contra Presbyterum
Cardinal. 64. ad hoc ut deponatur. Contra Diaconum Car-
dinalem, ut damnetur, requiratur numerus 27. testimonium
Contra subdiaconum, acolytum, exorcistam, lectorem, &
officiari, requiruntur ad condemnationem septem testes.
Ratio, quia in talibus officiis præsumunt esse hominem
tantæ fanditatis, qui plus sit credendum, quam multis te-
stibus. Hanc conclusionem ponit D. Thom. 2. 2. g. 70. s.

Ultima conclusio. Ad probandum debitum solutum,
quod erat in scriptis, & in contractu, qui excedit libram
aut, falso in scriptis, & à fortiori si discordia est ejusdem testis cum seipso. Altera est in
circumstantia accidentialis, quae ad probandum autem instrumentum quatuor,
vel quinque meliores de scriptis in instrumento: in pec-
unia deposita requiruntur tres. In his causis iuxta jus
commune plusquam duo testes requiruntur, præter id,
quod in legibus regni dispositum est. Syl. verb. testis, qu. 5.
var. c. 9. num. 5.

D U B I U M XII.

*An in aliquibus casibus non sufficient duo te-
stes.*

Prima conclusio. Aliquæ sunt causæ, in quibus
non sufficiunt. Ratio, quia propter malitiam
humanam in his causis solent multæ fraudes intercedere,
v. g. in testamentis apertis requiruntur quinque testes, in
oculis septem, in codicillis, & donationibus causa mor-
talis quinque, licet in legatis ad pias causas sit fint duo, c.
relatum 2. de retam.

Secunda conclusio. Ad probandum debitum solutum,
quod erat in scriptis, & in contractu, qui excedit libram
aut, falso in scriptis in civitate ab imperito, requiruntur
quinq. testes: ad probandum autem instrumentum quatuor,
vel quinque meliores de scriptis in instrumento: in pec-
unia deposita requiruntur tres. In his causis iuxta jus
commune plusquam duo testes requiruntur, præter id,
quod in legibus regni dispositum est. Syl. verb. testis, qu. 5.

Decima conclusio. Quando de diversis factis, & in
contraria, qui certe sunt, non sufficiunt. Ratio, quia propter
malitiam humanam in his causis solent multæ fraudes intercedere,
v. g. in testamentis apertis requiruntur quinque testes, in
oculis septem, in codicillis, & donationibus causa mor-
talis quinque, licet in legatis ad pias causas sit fint duo, c.
relatum 2. de retam.

Sexta conclusio. Ad probandum debitum solutum,
quod erat in scriptis, & in contractu, qui excedit libram
aut, falso in scriptis in civitate ab imperito, requiruntur
quinq. testes: ad probandum autem instrumentum quatuor,
vel quinque meliores de scriptis in instrumento: in pec-
unia deposita tres testes sufficiunt. In his causis iuxta jus
commune plusquam duo testes requiruntur, præter id,
quod in legibus regni dispositum est. Syl. verb. testis, qu. 5.

Prima conclusio. Quando actus, de quo testifical-
tur, habet continuatatem, vel quia per longum tempus
durat, vel quia consuetudo, vel delictum in genere suffi-
cit probari; tunc licet in aliquo fuit singulare, testimonium
corrumptum in platea, unus dicat vidisse illum manè,
alter vespero; si de possidente rem injuncte, unus dicat vi-
disse hominem habere rem illam mensē Januarii, alter
dicat mensē Februarii. & c. Ratio quia licet de diversis

K 4. actibus

actibus reflectur, in quo singulares sunt, valet nihilominus eorum testimoniis, quia quantum ad rem principalem, de qua testificantur, contiles sunt, vel quida uno acto continuitate reflectantur, vel de una conuentione, &c. vel de uno delicto in genere, scilicet hæresi, vel blasphemie, Glosa l. ob sacram, ff. de testibus, Joan. And. cap. quæst. de accusat. & ibi innocent. Sylvest. verbo testis, quæst. 3. Anton. Gom. tom. 3. var. cap. 12. num. 12. Cavar. lib. 3. var. cap. 3. num. 5.

4 Secunda conclusio. Quando non proceditur ad integrum penam: sed aliquam, qua potius penitentia sit, & medicina ad delinquens emendam, tunc sicut fuit testes singularis de diversis factis similibus deponentes contra aliquam determinatum personam, v. g. si quis de reo dicat, videlicet se scire tale furtum, alter videlicet cum aliud furtum facientem, & concurrens multus regnum numerus, tales probations sunt in usu apud Religiosos, & habentur ac sufficiunt apud illos. Ratio, quia apud tales viros magnum fidem faciunt tales probations. Item, quia paucæ sunt militares, item, ut evitentur tormenta, ad quæ apud facultates ex his probationibus procedunt: at apud iudices faciliates, cum acerbiores sint penas, non sufficiunt ad damnandum, sed procedunt torturam. Sic Glos. 2. 2. quæst. 20. art. 2. Setius l. 1. de iust. qn. 7. art. 2. ad 2. Cavar. l. 3. var. e. 3. n. 5. ubi ob testes singulares dicit puniendum civitatem usurparum pena mitiori.

5 Tertia conclusio. Quando cum testibus singularibus alia conjecturae graves, scilicet multitudine, vel magna iniquitas ipsorum testium, vel alia magna indicia concurredunt, tunc faciunt sufficiens testimonium Alex. conf. 100. & aliqui junioris Magistrati.

DUBIUM XIII.

An si testes discordent secum, vel cum aliis, sit validum eorum testimonium.

1 Prima conclusio. Si aliquis testis extra judicium dicat unum, & in iudicio dicat oppositum, statut posteriori dicto: quia primum non erat authenticum, bene tamen secundum. Ita aliqui, quos referunt, & tequitur Sylvest. verbo testis, q. 7.

2 Secunda conclusio. Si utrumque dictum sicut in iudicio, statut primo dicto. Ratio, quia utrumque dictum autem est, & pœnitutem precibus dictum, vel dominis retrodat. Ita Sylvest. & alii, quos ipso referunt, & Navar. cap. 25. num. 40. ubi limitat id, nisi in continebit intrat etiam: tunc enim statut ultimo dicto, quia videtur esse corrigere, & emendare, quæ ex inconfidatione sufficit loginuntur. Si vero ex intervallo, retrahatur, ante tamnam quam pronunciatur sententia, statut prior dicto, at debilitatem illud, adeo ut talis non reputetur omni exceptione major. Ita Innocent. & Cardin. quos referunt, & leguntur Nazar.

3 Nota hic, quod interdum posteriori dicto slabitur, scilicet quando consideratis circumstantiis personarum, causa, & temporis judicii videtur revocare laum dictum simul conscientie. Nav. ibi.

4 Tertia conclusio. Quando testis unus contradicit pluribus, si omnes simul sunt scripti in aliquo instrumento, tunc invalidum dictum eorum; si vero non sunt scripti in eodem instrumento cum pluribus, non invalidum. Pater prima pars ff. quædam. testimon. aper. l. 1. in fine. Pater secunda pars cap. admodum. 33. quæst. secunda Sylvest. ubi supra.

5 Quarta conclusio. Quando plures testes contradicti pluriibz, si omnes simul sunt scripti in eodem tempore, sed non in validum dictum eorum; si vero non sunt scripti in eodem instrumento cum pluribus, non invalidum. Quare notabiliter, qui dicant verisimiliora, tunc debet dicere dictio illorum, qui vel numero, vel dignitate exceedunt, live producantur telles ab eadem parte, sive à confratribus, & diversi partibus, cap. cum in 2. de testibus, Sylvest. ubi supra.

6 Quinta conclusio: Quando plures testes pluribus contradicunt, & non deponunt omnes eodem tempore, sed diversis temporibus, ita quod secundum deponunt, inducuntur ad delitruiam priorum dicta, non statut dicto posteriorum, nisi maximè hi excedant illos numero, vel dignitate, & fama. Ratio, quia post testium publicationem presumuntur in posterioribus subornatio, quæ non sic presumuntur, quando eodem tempore reflectantur, l. optimatus. C. de contractu. & commiss. stipul. Sylvest. ubi supra.

DUBIUM XIV.

Qui sunt leiti testes, & quas conditions habeantur debent.

1 Nata idem esse testes legitimos, & omni exceptione majores: dicuntur autem legitimi, quia habent qualitates per leges requisitas: dicuntur omni exceptione majores, quia nulla exceptione legitima, & juridice repelli possunt. Ius enim plures statuit exceptiones, ob quas testimoniis aliquibus ineficacis redditur, & quando nullum determinatum personam, v. g. si quis de reo dicat, videlicet se scire tale furtum, alter videlicet cum aliud furtum facientem, & concurrens multus regnum numerus, tales probations sunt in usu apud Religiosos, & habentur ac sufficiunt apud illos. Ratio, quia apud tales viros magnam fidem faciunt tales probations. Item, quia paucæ sunt militares, ut evitentur tormenta, ad quæ apud facultates ex his probationibus procedunt: at apud iudices faciliates, cum acerbiores sint penas, non sufficiunt ad damnandum, sed procedunt torturam. Sic Glos. 2. 2. quæst. 20. art. 2. Setius l. 1. de iust. qn. 7. art. 2. ad 2. Cavar. l. 3. var. e. 3. n. 5. ubi ob testes singulares dicit puniendum civitatem usurparum pena mitiori.

2 Secundo nota, plures esse conditions necessarias in testibus, ex quibus coliguntur defectus contrarii, propter quos iudicantur inhabiles. Prima conditio requiri est, ut testis sit homo liber, quare servus non potest esse testis, l. quoniam liber, C. de testibus, & 5. quæst. 3. q. item in criminalibus. Sex excipiuntur alii causi, in quibus valet testimoniū servī, scilicet etiam quando de talis servi queritur non pro domino, nec contra dominum, a. 9. item, & aliquando ex defectu aliorum testium, Sylvest. verbo testis, quæst. 1. Ex defectu hujus conditionis dicunt aliqui Religiosum non esse validum testem coram iudice faciliari, si abuso Praetali licentia testificetur in alii tamem dicunt valere, quia esse Religiosum non esset defectus. Ita Sylvestris referens aliquos contra alios, quos ubi referit. Item ex defectu hujus incarceratus, qui tempore, quo depositus, detinetur in vinculis, non est legitimus testis, l. 20. tit. 16. p. 3. Anton. Gom. tom. 3. c. 12. var. 18. & 19.

3 Secunda conditio est, ut sit vir: quare mulier testis esse non potest, & mulier, 23. quæst. 5. Excipiuntur tamen aliqui causi, in quibus mulier potest esse testis, scilicet in causis civilibus, & in criminalibus, quando de illis civilius agitur, & in causis spiritualibus, & in quibusdam criminalibus, utiam criminaliter, ut in simonia, & delictis in bonum communem: & licet in testamentis non admittatur, alii tamen tamem in codicillis. Item per viam denunciationis admittitur. Sylvestris ubi supra referens plures textus. Nota tamen, quod licet hoc sit verum de jure canonicis, at de jure civili bene admittitur mulier bona fama, & testis in omni causa criminali, l. 17. tit. 16. p. 3. Sylvestris ubi supra.

4 Tertia est etas, scilicet ut sit convenientis etatis; quare in civilibus non admittitur minor 14. annis, c. 1. 4. 9. 3. at in criminalibus minor 20. annis non admittitur, l. 1. 2. 1. 1. ff. de testibus, & hoc de jure communem, & de delictis, a. 9. tit. 16. part. 3. Nota tamen, quod licet impubes non sit testis integer: at potest esse indicium sufficiens ad torturam cum aliis, Sylvestris ubi supra.

5 Quarta est discretio, id est, ut necessariam prudenter habeat. Quare non admittitur suriosus, & infamus. Sylvestris ubi supra, referens rexus.

6 Quinta est fortuna, scilicet ne tam pauper sit, ut considerata sua virtute fragiliter simul cum indigentia probabiliter credatur facile posse corrupti pecunias; si vero non sit talis conjectura, paupertas non erit defectus, c. testis, 4. 9. 3. Quare debet esse pauper, & vilis persona, ut repellatur, l. 8. tit. 16. p. 3. Sylvestris ubi supra.

7 Sexta est fides, id est, si testis Christianus, cap. si hereticus, 2. 9. 7. Sylvestris ubi supra.

8 Septima est fama, id est, sit bona opinio, quare infames non admittuntur, etiam post penitentiam, nisi iam infamia juridice sit abolita, & hoc præcipue in causis criminalibus, cap. præterea, de testibus, cap. Euphemium, 2. 9. 3. cap. testimonium, de testibus, Sylvestris ubi supra. Ex defectu hujus conditionis homo criminolus, quendam in criminis perseverans, non est talis legitimus: si vero est emendatus, in causa civili valer eius testimoniū, in causa criminali, licet emendatus sit, aliquando non valet, scilicet quando prius confessus fuit crimen in iudicio, vel convicatus de illo, vel si fuit gravata ejus opinio pro eo quod fuit repulsus, c. testimonium, de testibus, Item de hunc defectu homo in iudicio perjuratus repellitur: similiter ebris, qui solitus est inebriari, repellitur. Hæc Sylvestris, verbo testis, q. 1.

9 Octava, ut testis non sit nimis coniunctus partibus, vel contrariis, ita probabilitatem testimoniū notabiliter minuit. Ex defectu hujus parentes non admittuntur pro filiis, nec filii pro parentibus, nec alcidentes intra quartum gradum pro descendentiis, nec & contra descendentes pro ascendentiis, 4. quæst. 3. nec cognati collaterales intra quartum gradum. Excipiuntur tamen aliqui causi, in quibus valet testimoniū sitorum, scilicet cum queritur de ætate, vel nativitate filii, admittitur testimoniū parentum. Item, quando agitur de impedimento matrimonii ratione conflangiatis, vel affinitatis: item, quando lis, vel causa veritatis inter cognati conjuncti ipsi testi, tunc valet ejus testimoniū. Ex defectu hujus conditionis non admittuntur testes, qui sunt

sunt de familia actoris, nec de domo actoris, vel accusatoris: intellige, quando actu sunt de familia. Excipiuntur tamen aliqui causi, scilicet quando qui sunt de aliquo collegio, reflectant super facta ipsius collegii, quod est tale, ut per alias probari non possit; & similiter religiosi de facto sui monasterii, clerici in causa sue Ecclesiæ. In istis casibus, quando testes non sunt in illis causis actores, vel responsables, admittuntur ad testimoniū, cap. veniens, cap. insuper de testibus. Ex defectu hujus conditionis non admittuntur intimi illius, contra quem fertur testimoniū, 3. quæst. 4. 8. referit: intelligitur non de levii, sed de graviori iniuria, & his defectus est exterius major: nam in multis casibus, ut in delictis contra rem publicam, admittuntur publico inhabilitetur, non potest per patris consensum habilitari, l. quod probatur, ff. de potest. Quando vero est inhabilitas principaliter favoris partis, ut domesticus, hostis consanguineus, &c. tunc si pars consentiat, non potest judex repellere. Ita tenent plures, quos referunt, & sequitur Anton. Gomez tom. 3. varian. cap. 12. num. 22.

Quarto nota, quod quando repellitur, & est inhabibilis ob culpam, & delictum, ut sunt infames, &c. vel ob ipsius incapacitatem, ut mulier, minor, &c. tunc si pars non contra quam producatur, non repellat ipsum, potest tamen index ex officio repellere. Ratio, quia cum tunc favore publico inhabilitetur, non potest per patris consensum habilitari, l. quod probatur, ff. de potest. Quando vero est inhabilitas negotiorum, qui in ipsa causa fuerint actores, vel responsables. Nec qui fuit Procurator, vel Advocatus in priori iudicio, in causa appellacionis admittitur, d. cap. infra, cap. Romana, de testibus, in 6. Hæc omnia defuncta sunt ex Sylvestris ubi supra, & Anton. Gomez, tom. 3. varian. cap. 12. num. 13. ubi ferat omnia, quae dicta sunt in toto hoc dubio, docet.

DUBIUM XV.

An esse socium criminis, sit circumstantia, ob quam testis sit illegitimus.

Quædam sunt certa apud auctores.

Certum est esse inhabibilem ad testificandum de socio in eodem crimen. Ratio, quia generatur suspicio, quod sperans propter alterum favorem, vel ut habeat in crimen focum, illum nominat. Item, quia est criminolus, & veniens, l. de testibus, cap. 1. fin. de confess. l. fin. C. de accus. l. 2. titul. 16. part. tertia, ubi bene Gregor. Lopez in fin. dicit cum Bald. non valere etiam pro eodem socio, si testificatur.

Secundum est certum esse aliqui criminis, in quibus non est inhabibilis ad testificandum, ut sunt hæreses, cap. in fiduciis, favorem, & hæres, in 6. crimen lacræ majest. cap. 1. de confess. crimen falsæ monetæ, l. 1. C. de falso, mon. crimen malicie, l. 1. C. de malef. & Mala, crimen fodiomia, pro regia, 8. futurum famolum, l. provincialium, C. de fidelis. Item iuxta communem opinionem idem intelligitur in omni crimen, quod sine socio committi non potest. & in crimine commissio a servo, quia praesumitur semper habere fidem, ita ut alii faciat aliis, ut possit cum illo facere plenum probationem, quia magna fidem unius supplet defectum alterius. Hæc omnia Anton. Gomez d. c. 12. num. 20. & 21. plures referunt. Communiter tamen, quando testis est inhabibilis, nequit adjungi alii, ut plenè probet; quia cum faciat fidem, non potest augere alterius fidem, ut bene Sardus conf. 452. num. 57. & 58. vol. 4.

DUBIUM XVI.

An quando personæ sunt privilegiatae, valeat eorum testimonium.

Nota quodam esse privilegiatae reverentiam, quam debet sibi superioribus, ut sunt filius, & omnibus descendentiis contra ascendentem, & libertus contra dominum, & mulier contra virum: alii vero sunt privilegiatae, quibus concilium est, ne possint cogi ad testificandum, ne deponant contra suos conjungos, ut sunt consanguinei intra quartum gradum secundum computacionem juris civilis, de qua re latè supra, ubi de denunciatione ad edicta.

Sit conclusio. Si privilegiati primo modo etiam sponte deponant, non valer eorum testimonium. Ratio, quia non possunt aliorum favori renunciare. At privilegiati secundo modo, licet non possint cogi, at si sponte deponant, valet eorum testimonium. Ratio, quia possunt renunciare suo favori. Ita disponit l. 1. tit. 16. part. 3. & documentis plures, quos referunt, & sequitur Anton. Gomez tom. 3. var. cap. 12. num. 24. notat tamen, quod si causa sunt tales, in quibus alii telles inventari nequeunt, tunc omnium horum testimonium valet. Ratio, quia in hoc casu cessat privilegium, & omnes dicti cogi valent, ut loco citato dicimus.

DUBIUM XVII.

An testes inhabiles valeant aliquid in iudicio.

Prima nota in his casibus, in quibus veritas sciri negatur, nisi per testes inhabiles, quia vel ratione temporis, vel loci non possunt in similibus casibus alii nisi inhabiles reperiuntur, tunc telles inhabiles bene admittuntur, & faciunt plenum fidem, v. g. si delictum domi commissum sit, admittuntur domestici, quia verisimiliter non possunt haberi copia externorum, cap. fin. de testibus, & ibi glosa, Joan. And. Panormitan. & communis, & plures alii, quos referunt, & sequitur Anton. Gomez tom. 3. varian. cap. 12. num. 24. Navar. cap. 25. num. 51. & c. inter verba, num. 75. & 86. advertit, non sat esse ad hoc, ut tali loco, vel tempore alii habiles reporti non fuerint: sed requiri, ut nec sint, nec communiter esse solent. Nota hic, quod si defectus est propter odium, & imbecillitatem, tunc inhabilis non admittitur, etiam in dicto casu, quia fert hic defectus maximum fallitatis presumptionem, l. 1. ff. de testibus, Anton. Gomez ubi supra.

fidei-

commissum, sed quoad hereditatem, & alia, licet causa ad omnes quodammodo pertinet. Ita *Sylvest.* verbo *testis*, & *Dolores*, ubi hæc omnia docet, referens textus, & *Dolores*.

D U B I U M XIX.

Quæ solemnitas necessariò requiratur in recipien- do testimoniis.

Respondetur aliquas esse, quas optimè ponit *Sylvest.* verbo *testis*, q. 6.

Prima est, ut testis jure se totam veritatem dicendum, quam de re illa novit, vel totam veritatem dictorum, nulla falsitate admixta, & hæc est tam nocetaria, ut nullus licet magna autoritas, præter Papam, admittat testis in alterius dampnum sine juramento: potest tamen ex confessu partium remitti juramentum, id est, ut sine illo testificetur, excepta causa matrimonii, cap. *Auger.* de *Testibus*.

Secunda solemnitas, quod partes præcipue adverba, vel alii ipsarum nomine sint praesentes, ut audiant, ut videant telles, quando testificantur, vel saltent requirunt, ut citentur, & admonescantur, ut per ipsas fieri non esse praesentes. Intelligitur vero, non quod partes audient quid deponant in particulari, in secreto enim debent deponere, sed quod videant, & audiant eos jurantes ad deponendum, cap. *in nomine*, de *Testibus*. Sed hæc solemnitas in multis causulis deficit, in quibus fat est, ut post testimonia publicationem pars adversa videat depositiones contra ipsam prolatas.

Tertia est, ut testis deposita viva voce, & non in scriptis, e. *Testes* 3. 9.

Quarta est, ut recipiantur testes parte citata, & post litteris conformatioem sed nota, quod licet hoc sit communiter verum, at multi causulis, in quibus deficit, excipiuntur. Vide *Sylv.* ubi *språ*, cap. *quoniam*, ut *littere non contexit*. Tempus vero, in quo posse recipi testes, licet communiter signetur tempus, quo recipiuntur probations, quod terminus probationis dicitur, tamen in aliis causulis durat etiam post publicationem usque ad sententiam definitivam, ut quando iudex procedit ex officio, & quando probatio fit in defensam allicius innocentis, & tam evidens potest esse innocentia, ut etiam post sententiam definitivam possit fieri talis probatio. De hoc *Ant. Gom.* 3. var. c. 33. 34.

Quinta est, quod testis non se offerat, sed sit vel a judice citatus, vel per partem judicii productus. Item, quod in particulari non promittat testificari quid certum.

Sexta, ut deponat ex certa scientia, scilicet de visu & seipso, quando objectum est visible, vel de auditu proprio, quando objectum pertinet ad auditum, & sic de alias sentibus, ita ut proprio sensu perceperit, dicat, & nosque alieno, & similiiter ob reddat causam de re, quam testificatur, verbo, grat. quoniamodo cum sciatis, & quare: ut si scientie noctu perpetrato restiterit se vidisse, debet dare causam quare viderit, scilicet quia erat luna clara, vel lumen aliquod. Si vero testis deposita non ex certa scientia, sed de creditu, aut de visu, vel auditu ab aliis, tunc non est integer testis, sed valer pro indicio, vel ad probandum infamiam. *Anton. Gomez.* tomo 3. var. c. 32. num. 7. & 10. *Sylvest.* verbo *Testis*, q. 6.

D U B I U M XX.

An pars adversa possit ad sui defensam detegere occultos testimonia defectus.

Prima conclusio. Quando talis detectio non confert ad partis, contra quam fertur testimonium, iustitiam defendendam: item, quando testimonium fuit verum, & iudex juridice procedit, tunc talis manifestatio, ex qua testi notabilis iuria, vel notabilis damnum sequitur, est pecatum mortale. Ratio, quia contra iustitiam infamatur; juu enim non concessit hoc medium, nisi quando est necessarium ad confessionem innocentis. Ita nonnulli recentiores Magistri. Et primam partem hujus conclusionis docet expressè *Sotus lib.* 5. de *just.* q. 7. art. 3. Unde inferit *Sotus*, quod si crimen occultum testis non sit ex illis, ob quæ testimonium repellunt, nefas erit illud detegere, quia nihil confert.

Secunda conclusio. Quando parti adverba sequitur ex tali detectione parva utilitas, aut levis defensa, & ipsi testi sequitur damnum maximum, tunc peccatum est crimini ipsius detergere. Ratio, quia licet quicunque possit rem suam ab injuio in favore defendere cum inavloris damno, non tamen quamlibet rem cum qualibet damno; quia non patitur charitas proximi, ut pro minima re conservanda maximum illi damnum inferas. Sic *Sotus ubi språ*, & aliqui Magistri.

Nota, tamen, quod quanto testis inhabilis minori cul-

pa testificatur, tanto major habenda est ratio de damno illi sequito: nam si, cum sit occulte inhabilis, ipse se sponte offerat, majori damno dignus est, quia est velut latro; si vero contra suum voluntatem compellitur, tunc major obligatio est excludandi damnum ipsum. Ita *Sotus ubi språ* & alii.

Uteima conclusio. Quando crimen occultum testis verum est (nam si falsum est, nulla ratione licet id impone-re) & ejus detectio est necessaria ad causam iusta defensionem, & damnum quod parti adverba sequitur, est notabilis, licet magnum sequatur ipsi testi, & majus quam partis, licet potest fieri. Ratio, quia est medium per cuius confessum, & sic, cum pars utatur iure suo, non delinquit contra iustitiam, nec etiam contra charitatem, quia non tenetur cum tanto damno suo vitare alienum. Sic *Sotus ubi språ*, & quidam docti juniorum Magistri.

D U B I U M XXI.

Ad quid teneatur testis, qui falso depositus depo-suit.

Si prima conclusio. Si id fecit scienter, vel ex notabili negligencia, tenetur famam, & totum damnum inde sequutum restituere iusto. Ratio, quia per injuriam fuit causam damni. *Navar.* *summ. Hipp.* & *Latin.* cap. 25. num. 40. *Sylvest.* verbo, *testis*, q. 10. *Angel.* ibi, num. 30. *D. Anton.* 2. p. *tir.* 1. c. 19. §. 7. *Sotus lib.* 5. de *just.* q. 7. art. 4. *Alcozer summa*, cap. 26. ubi de peccatis testium, *Cajet.* 2. 2. qu. 70. art. 4. Idem *Idem* *Navar.* si id, quod dubitabat, testatur tamquam verum.

Secunda conclusio. Si falso depositus non scienter, nec ex lata culpa, sed ex levi, tunc non tenetur totum damnum refarcire, sed partem pro ratione culpæ. *Sotus*, & multi juniores docti.

Tertia conclusio. Qui præter intentionem adhibita diocri diligenter fallum dixit, non tenetur restituere damnum inde sequuta: patet, quia non ratione iustitia acceptio, siquidem nihil iustitia commisit: ne ratione rei accepte, si quidem in nullo ditor est factus. Ita *Cajet.* *Sotus*, *Navar.* ubi *språ*, *Corduba membr.* 2. de *scr.* q. 7. subf. D. *Anton.* ubi *språ*.

Quarta tamen, quod licet iste non tenetur ex sua substan-tia restituere, tenetur tamen dictum suum retractare: nam licet id non profit, nisi incontinenti fiat ad hoc ut testimonium sit nullum: prodebet tamen, ut multo debilius reddatur: immo quandoque ut sit nullum, quando perfona est bonæ estimationis, de qua non est sufficiens ob subordinationem retractare se. Ita *Navar.* *Cajet.* *Corduba ubi språ* & aliqui docti juniorum Magistri. Hoc tamen intelligitur (ut optime *Corduba*) quando critra notabile suum damnum possit: ita testis testimonium suum retractare; quia cum iste nullum committeret iustitiam, sola legi charitatis ad hoc tenetur: ut ex charitatis non cum tanto obligari detinetur.

Secundum nota, partem, pro qua latum est testimonium falso ex inadvertentia, teneri fidem adhibere tali testi bona testimoniis, juranti se falso dixisse, & sic desisteri a litis profectione, vel si aliquid ob tales testimonium consequtu est, restituere. *Cajet.* 2. 2. q. 9. 10. art. 4. *Navar.* in *summ. Hipp.* ubi *språ*, at in *Latin.* nihil de hoc ministrum.

Hic essent duo dubia tractanda.

Alteram an testis, qui falso dixit, teneatur poenam, quia reus damnum erat, restituere.

Alteram, an testis, qui primum recepit, ut verum te-stimonium dicat, tenetur illud restituere? Sed hoc in *mat.* de *refit.* proprium locum habet.

C A P U T VI.

De secreto servando.

Non abs re erit hic aliqua tractare de obligatione servandi secreto. Sumitur autem hic secretum pro re alii sub secreto commissa: de qua re tria, vel quatuor agitabo dubia.

S U M M A R I U M .

Dub. 1. An servare secretum sit actus virtutis, & sit in practice.

2. An teneatur quis potius vitam exponere, quam secretum sui commissum, vel peccatum alienum occultum, quod tamen ipse videt, deroga.

3. An alienas litteras aperiare, & legere sit peccatum mortale.

D U B I U M I.

An servare secretum sit actus virtutis, & sit in precepto.

Prima conclusio. Servare secretum est actus virtutis fidei, ut fides est idem quod fidelitas. Pater, qui ad fidelitatem pertinet sergate, quod quis fidei nostras committit, sed huiusmodi est secretum: ergo, Ita *Sotus lib.* de *scr.* membr. 1. q. 1.

Secunda conclusio. Præceptum servandi secretum est naturale, divinum, & humanum. Quid sit naturale, patet, quia lex naturæ docet, ut quod nobis volumus, alteri velim: sed quicunque recta ratione cupit, ut quod alteri secreto committit, servetur: ergo similiiter quicunque jure naturali constringitur id officium alteri præstare. Quod sit humanum, pater *I. unica*, *C. de famos. libell.* & *cap.* 2. q. 5. *graff.* 1. Quod sit divinum, latet probat *Sotus membr.* 1. *q. 1.* ubi haec conclusionem statu.

3 Nota hic plures esse secretorum gradus. In primo gradu est secretum confessionis, de quo modo nihil.

In secundo gradu est secretum publicum, id est, ad quod quis tenetur ex officio publico, aut legali debito, ut Senator, vel Canonicus, vel quavis publica persona tenetur servare publicum secretum.

In tertio est secretum, quod quis per injuriam extortus, ut si quis litteras alienas aperuit.

In quarto, quando quis data fide recipit arcuanum amicis & in eis omnibus casibus tenetur quis de justitia servare secretum.

In quinto est, quando quis visu, vel relatione alterius novit secretum, & ad hoc secretum tenetur quis de pracepto fidelitatis, non quae est pars subiectiva iustitiae, sed pars potentialis. *Sotus lib.* q. 2. ante quintam conclusionem, & q. 1. *concl.* 2.

4 Tertia conclusio. Secretum alienum temere, & sine causa detegere, est peccatum mortale ex suo genere. Patet, quia violatur iustitia, & gravis injurya irrogatur proximo. Ita *Sotus* d. 9. 2. *concl.* 3. *Sylv.* verbo secretum *D. Anton.* 3. p. *tir.* 22. cap. 17. §. 2. *Navar.* cap. 18. *Latin.* num. 52. *Hipp.* num. 55. *num. altiss.* *Cajet.* 2. 2. *graff.* 70. art. 1. ad 2. *Paul.* 4. *diss.* 21. *graff.* 3. art. 2. in fine, *Armil.* verbo secretum, num. 2. *Alcozer summa*, cap. 22. in *fina Metina lib.* 1. *summa*, cap. 14. *graff.* 2. *addens* teneri damnum restituere.

5 Nota hic aliqua.

Primo hoc non tantum procedere, ubi quis expressè fidem de secreto servando dedit, sed etiam ubi non dedit, verum ex diciendo modo, & dicente mente colligunt antem fidei secreto committere. Ratio, quia tunc tacite conferat aliis fidem de secreto servando dare. Ita *Palaud.* ibi, *Sotus* 4. *diss.* 21. *graff.* 2. *Navar.* *diss.* num. 80. & *Armill.* *cap.* 18. *Hipp.* num. 51. *Lat.* num. 52. *graff.* 2. *Navar.* lib. 2. *de ref.* cap. 4. num. 45.

6 Secundo nota, ex levitate materie contingere posse, ut alieni secreti detectio sit peccatum veniale, scilicet quantum momenti est secretum. Ita *Cajet.* *Navar.* *Alcozer* ibi, sed oportet, ut ex hac parte excusat à mortali, ut certe detegens critra parvi momenti: nam si de hoc dubitet, est mortale ratione periculi, cui exponitur. *Navar.* ibi *språ*, *concl.* 2.

D U B I U M II.

An alienas litteras aperiare, & legere sit peccatum mortale.

Sit prima conclusio. Qui legit ex confessu expresso, vel presumptu[m] mittentes, vel eius cui mittuntur litteræ, non peccat. Ratio, quia nulli facit injuriam. Ita *Navar.* cap. *scr.* *tabulari*, *de penit.* diss. 6. num. 16. & in *summa*, cap. 18. *Lat.* num. 53. *Hipp.* num. 54. *D. Anton.* 2. p. *tir.* 1. c. 22. §. 5. in *fine*, *Sylv.* verbo *falsarium*, q. 1. *Tabien.* ibi, num. 2. *Angel.* num. 2. *Armill.* verbo *litteræ*, num. 1. *Cajet.* verbo *litteræ*, *Margar.* fol. 203. *Pedraza* 2. *præcepto*, in fine, *Alcozer summa*, cap. 22. in *fina Metina lib.* 1. *summa*, cap. 14. §. 36. *Nav.* lib. 2. *de ref.* cap. 4. num. 44.

2 Secunda conclusio. Qui superioritatem habent in aliis non peccant legendo litteras, quas, vel ad ipsu[m] alii mittunt, vel ipse ad alios mittit, ut *Pralatus* legens litteras *Monachorum*, *Abbatia* *Monialium*, *vix uxoris*, pater *filiorum*, qui sub tua sunt potestate. Ratio, quia hi utuntur iure tuo, dum cavent, ne aliquid mali his subflegatur, quorum regimen habent. Ita *Navar.* *Cajetan.* *Armill.* *D. Anton.* *Sylv.* *Angel.* *Tabien.* *Margar.* *Pedraza* locis citatis.

3 Tertia conclusio. Non peccant, qui auctoritate publica aperiunt litteras, ut *Dukes* in bello ad obviandum malo publico. Ratio, quia hoc est valde necessarium ad bonum communum confundendum. Sic idem. Item non peccat, qui legens litteras sui adverbarii, si probabiliter dubitet in eis aliquid in suum damnum tractari. Ratio, quia uitium iure suo sive indemnitat consolens. *Nav.* *D. Anton.* *Sylv.* ibi. Item non peccant ipsas legens ad obviandum injuro damno corporali, vel spirituali alterius, *Sylv.* & *Nav.* ibi, *frem.* quando litteræ illas habentur pro derelictis. *Sylv.* *Tabien.* *Angel.* ibi.

4 Quarta conclusio. Qui ob solam curiositatem absque ullo ledendi animo legeret, credens non contineret magni momenti in his litteris, peccaret venialiter. Ratio, quia non internotabilem, Appellamus autem hic reipublicæ secretum, causas etiam privatorum, que tractantur in iudicio publico. Probatur, quia secreta reipublicæ sunt propter totius populi salutem: ergo illi, quibus tota reipublica arcana sunt commissæ, & quibus stipendia pro hoc-of-